

ВСЕУКРАЇНСЬКІ ПЕДАГОГІЧНІ ЧИТАННЯ «ВАСИЛЬ СУХОМЛИНСЬКИЙ І СУЧАСНІСТЬ»: СТРУКТУРНО-ЗМІСТОВИЙ АНАЛІЗ (1993–1998)

ALL-UKRAINIAN PEDAGOGICAL READINGS “VASYL SUKHOMLYNSKYI AND THE PRESENT”: STRUCTURAL AND CONTENT ANALYSIS (1993–1998)

У статті висвітлено матеріали щодо міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань, присвячених В.О. Сухомлинському, які проводилися впродовж 1993–1998 рр. Відзначено, що у 90-х роках минулого століття, у зв'язку з кардинальними змінами в суспільному і, зокрема, освітньому просторі, викликаного проголошенням незалежності України, зростає увага до творчої спадщини видатних попередників, і серед них – до Василя Сухомлинського, що проявилось в появі значної кількості публікацій, присвячених його спадщині. Зокрема, розкрито вагомий роль започаткованих у 1993 році Всеукраїнських педагогічних читань «В.О. Сухомлинський у діалозі із сучасністю». Здійснено структурно-змістовий аналіз наукових праць, опублікованих у збірниках за результатами науково-практичних засідань і присвячених різним аспектам творчого доробку педагога, які потребують наукового вивчення, обґрунтування й комплексної систематизації. Зазначено, що мета таких заходів – сприяння вивченню, творчому використанню, популяризації спадщини Василя Сухомлинського в освітньому просторі України та світу. На педагогічних читаннях розглядалися важливі питання навчання й виховання дітей та молоді крізь призму ідей, висвітлених у працях ученого. З'ясовано, що в цих хронологічних рамках простежується підвищення уваги до вивчення творчої спадщини педагога та впровадження її в освітню практику. Наголошено на провідній ролі Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського (голова – О.Я. Савченко, доктор педагогічних наук, професор, дійсний член (академік) НАПН України) в організації й проведенні Всеукраїнських педагогічних читань «Василь Сухомлинський і сучасність», які щорічно відбуваються в різних кутках України і стали всесвітньо відомими науково-практичними студіями. Участь у цих педагогічних читаннях зарубіжних науковців, освітян засвідчує їх значущість і затребуваність, що розширює науково-дослідницький простір, у тому числі й у контексті міжнародного виміру. Актуальність щорічної тематики ґрунтувалась на потребах реформування української системи освіти. Творчий доробок видатного педагога і нині залишається об'єктом досліджень та активно впроваджується в освітній процес.

Ключові слова: В.О. Сухомлинський, всеукраїнські педагогічні читання, творча спадщина, впровадження, освітній процес.

The article covers materials of the international and all-Ukrainian pedagogical readings dedicated to V. O. Sukhomlinskyi, which were held during 1993–1998. It is noted that in the 1990s, due to the radical changes in the public and in particular educational space caused by the proclamation of independence of Ukraine, attention to the creative heritage of prominent predecessors, including Vasyly Sukhomlynskyi, increased which then manifested itself in the number of publications dedicated to his legacy. In particular, the important role of the All-Ukrainian pedagogical readings “V.O. Sukhomlinskyi in dialogue with modernity” is disclosed. Structural and content analysis of papers published in collections of scientific and practical meetings and dedicated to various aspects of the creative work of the teacher, which require scientific study, justification and comprehensive systematization, is carried out. It is noted that the purpose of such events is to promote learning, creative use and popularization of the Vasyly Sukhomlynskyi's heritage in the educational space of both Ukraine and the world. The pedagogical readings addressed important issues of education and upbringing of children and youth through in the light of ideas featured in the works of the researcher. It was found that in this time period there is an increase in attention to the study of the creative heritage of the pedagogue and its implementation in educational practice. Emphasis is placed on the leading role of the All-Ukrainian Association of Vasyly Sukhomlynskyi (chairman – O.Y. Savchenko, doctor of pedagogical sciences, professor, current member (academician) of the National Academy of Pedagogical Sciences of Ukraine) in organizing and conducting the All-Ukrainian Pedagogical Readings “Vasyly Sukhomlynskyi and the Present” which take place annually in different parts of Ukraine and have become world-famous scientific and practical studios. Participation of foreign scientists and educators in these pedagogical readings testifies to their importance and demand, which expands the research space, including the international context. The relevance of the annual theme was based on the needs of reforming the Ukrainian education system. The creative work of an outstanding pedagogue still remains the object of research and is actively implemented into the educational process.

Key words: V. O. Sukhomlynskyi, all-Ukrainian pedagogical readings, creative heritage, implementation, educational process.

УДК 37.091.4Сухомлинський:
005.745]-047.23«1993/1998»
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/29-1.5>

Страйгородська Л.І.,

канд. іст. наук,
старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства
та біографістики
Державної науково-педагогічної
бібліотеки України
імені В.О. Сухомлинського

Постановка проблеми у загальному вигляді. Нині, в умовах реформування освітньої сфери України, актуальною є творча спадщина видатного українського педагога В.О. Сухомлинського як одного із засновників гуманістичної освіти на національному та світовому рівні. Науковий доробок відомого вченого постає предметом аналізу дослідників на сучасному етапі розвитку

педагогічної науки. Важливе місце в освітньому середовищі належить діалогам і дискусіям науковців та практиків із приводу впровадження його педагогічного доробку в освітній процес. Таким значущим науково-практичним діалоговим майданчиком стають всеукраїнські та міжнародні педагогічні читання, які проводяться щорічно до дня народження педагога в різних областях

(регіонах) України впродовж 27-ми років. Метою проведення таких заходів є сприяння вивченню, творчому використанню, популяризації спадщини Василя Сухомлинського в освітньому просторі України та світу. Численні матеріали таких збірань, присвячені різним аспектам творчого доробку педагога, потребують наукового дослідження, обґрунтування та комплексної систематизації. Починаючи з 1993 р. на цих засіданнях порушувались важливі питання навчання й виховання дітей та молоді у світлі педагогічних ідей ученого.

Так, у 90-х роках минулого століття, у зв'язку з кардинальними змінами в суспільному і, зокрема, освітньому просторі, викликаного проголошенням незалежності України, зросла увага до творчої спадщини видатних попередників, і серед них – до Василя Сухомлинського, що проявилось в появі значної кількості публікацій, присвячених його спадщині. І тут привертають особливу увагу започатковані в 1993 році Всеукраїнські педагогічні читання «В.О. Сухомлинський у діалозі із сучасністю», які пройшли етап становлення і розвитку в наступні 5 років. Цей період і зумовив хронологічні межі нашого дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Питання організації педагогічних читань, присвячених творчій спадщині В. Сухомлинського, висвітлено й обґрунтовано у працях дійсного члена НАПН України, голови Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського О.Я. Савченко [15, с. 1–4]. Починаючи з 1993 р., асоціація проводить педагогічні читання під загальною назвою «Василь Сухомлинський і сучасність», яка з часом змінювалась. Педагогічним читанням передувала міжнародна конференція «Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст». Важливо, що їх учасниками були, окрім українських освітян, і педагоги Греції, Німеччини, Японії, Китаю, Польщі, Болгарії та інших країн.

Про визначальну роль О.Я. Савченко як голови Всеукраїнської асоціації Василя Сухомлинського в організації та проведенні міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань зазначає історик освіти Л.Д. Березівська [2, с. 257].

У публікаціях учених О. Сухомлинської, Р. Арцішевського, В. Кузя коротко зазначено про актуальність збірань та їх науково-практичне значення для освітньої науки й практики [1, с. 3; 10, с. 8].

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Історіографічний пошук засвідчив, що після кожних педагогічних читань у пресі з'являлися статті, присвячені проблемам читань, але узагальнюючих розвідок не було. Зокрема, відсутні праці щодо комплексного висвітлення й аналізу публікацій українських і зарубіжних науковців та вчителів-практиків, присвячених тематиці міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань (1993–1998 рр.)

Мета статті – дослідити й проаналізувати матеріали міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань, присвячених В.О. Сухомлинському, що проводилися впродовж 1993–1998 рр., які можна вважати початком активного науково-практичного студювання творчої спадщини педагога.

Виклад основного матеріалу. Творчий доробок В.О. Сухомлинського завжди був і залишається об'єктом численних досліджень українських і зарубіжних учених у світлі розвитку сучасної освіти й науки. Активні прихильники й дослідники спадщини педагога об'єднуються в товариства послідовників ідей педагога. Яскравим прикладом є заснована в листопаді 1990 р. Українська асоціація Василя Сухомлинського (нині – Всеукраїнська). Її створено як громадську організацію, метою якої є дослідження, поширення й упровадження в життя творчого доробку та педагогічного досвіду вченого, а також сприяння підготовці й підвищенню кваліфікації вчителів, педагогічному просвітництву батьків [14, с. 2]. Асоціація об'єднала науковців, учителів та всіх не байдужих до творчості видатного педагога, її очолила доктор педагогічних наук, професор, дійсний член НАПН України (тоді – АПН) О.Я. Савченко.

Саме Всеукраїнська асоціація Василя Сухомлинського є засновником і основним організатором проведення конференцій, педагогічних читань, присвячених творчості В. Сухомлинського. Проведенню таких щорічних заходів передувала міжнародна конференція «Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст», що відбулася в 1993 р. і була присвячена 75-річчю від дня народження педагога. Вона сприяла подальшому розвитку науково-практичних збірань, у тому числі й світового рівня. Активними учасниками заходу були зарубіжні педагоги – представники Міжнародного товариства послідовників В. Сухомлинського, заснованого в 1990 р. у м. Марбург, Німеччина.

За результатами конференції надруковано збірник матеріалів, у якому розкрито різні аспекти спадщини педагога, зокрема: гуманістичне і моральне виховання, ідеї розвивального навчання, питання естетичного і трудового виховання тощо. Зарубіжні вчені висвітлили гуманістичні ідеї В.О. Сухомлинського в контексті світової педагогічної думки. Так, Христос Франгос, професор, декан Університету Арістотеля в м. Салоніках (Греція), голова Міжнародного товариства послідовників В. Сухомлинського у статті «Від Сократа до Сухомлинського» наголошує на величезному внеску В. Сухомлинського в галузь освіти [17, с. 9]. Доктор педагогічних наук, професор із Берліна Вольфганг Іфферт розглядає гуманістичний підхід до особистості в спадщині українського педагога як провісника педагогіки людяності, акцентувавши, що гуманістична основа ґрунтується на положенні про безумовну

цінність людини, її індивідуальну свободу і гідність, що є стрижнем усіх соціальних, особистісних і політичних зусиль. Він зазначає, що Василь Сухомлинський зробив значний внесок в еволюцію освіти своєї країни – від адміністративно-суспільної до демократично відкритої, пов'язаної з індивідом [8, с. 14, 17]. Професори з Китайської Народної Республіки наголошують, що оригінальна педагогіка В. Сухомлинського і А. Макаренка має великий вплив на педагогіку всього світу, особливо щодо гуманістичного виховання [3, с. 25–28]. Відома німецька дослідниця спадщини видатного педагога Е. Гартман, доктор педагогічних наук, учений секретар Міжнародного товариства послідовників В. Сухомлинського виокремлює концепцію культури почуттів, розроблену українським педагогом, зазначаючи, що виховання дітей високоморальними – це необхідна умова в багатьох країнах світу. Проте особистість дитини, яка була головною у вихованні, та поєднання її емоцій з інтелектуальною діяльністю – це те, що не сприймалося в той час в офіційній педагогічній науці [6, с. 36]. Про дитиноцентризм педагогічної діяльності павлівського вчителя пише у своїй статті доктор педагогічних наук, професор О.В. Сухомлинська. Вона наводить думку педагога про те, що дитина має стати тим, ким хоче бути, але насамперед має стати Людиною. Адже дитина у Сухомлинського – це самодіяльна, незалежна особистість, що живе в гармонії з природою, іншими людьми й суспільством [15, с. 55].

Саме проведення міжнародної конференції 1993 р., яка була дуже плідною і відбулася за активної участі послідовників і дослідників (українських і зарубіжних) спадщини В.О. Сухомлинського, дало поштовх Всеукраїнській асоціації Василя Сухомлинського до ідеї організації і проведення щорічних зібрань – Всеукраїнських педагогічних читань, присвячених творчості педагога.

Так, у грудні 1994 р. відбулися Перші читання на базі Інституту соціальних наук Волинського державного університету імені Лесі Українки (керівник – Р.А. Арцішевський, доктор філософських наук, професор, член-кореспондент АПН України, палкий прихильник ідей В. Сухомлинського). Тематика засідання «Освітньо-виховні ідеали В.О. Сухомлинського в контексті сучасності», яка об'єднала освітян, була надзвичайно актуальною в перші роки незалежності, коли відбувалося переосмислення і пошук нових подальших шляхів розвитку і становлення української системи освіти й виховання. Учасники читань розглядали В. Сухомлинського як провісника педагогіки гуманізму і людяності, а його виховні ідеали – у світлі формування в учнів любові до рідного краю, мови, природи. Очевидно, що значну роль у цьому відведено вчителю, а тому тема педагогічної праці, майстерності, культури, професійної етики, управління також була предметом обговорення.

Другі Всеукраїнські читання відбулися в Чернігові у жовтні 1995 р. за сприяння Чернігівського державного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка та Чернігівського обласного інституту підвищення кваліфікації працівників освіти. Вони були присвячені лінгводидактичній спадщині педагога, зокрема обговоренню його педагогічного досвіду як вчителя-філолога та його значення для підготовки вчителів. Прикметно, що ці й попередні читання проводилися за сприяння обласних управлінь освіти, що свідчило про загальну прихильність до науково-педагогічного потенціалу ідей В. Сухомлинського. Зазначимо, що в рамках педагогічних читань учасники мали можливість ознайомитися із практичним використанням творчої спадщини. Зокрема, відвідували заклади освіти, які вдало впроваджували ідеї В. Сухомлинського в освітньо-виховну практику. Педагогічні читання вплинули на створення шкіл передового досвіду, опорних шкіл, курсів та семінарів для вчителів, творчих груп тощо.

Доречно зазначити, що в цей час започатковано традицію: на кожному засіданні естафету педагогічних читань передавати закладу, на базі якого проводимуться наступні зібрання. Починаючи з Других читань (1995), встановлено сталу назву «В. О. Сухомлинський і сучасність», яка залишалася до 2004 р., а з 2005 р. і донині звучить як «В. О. Сухомлинський у діалозі із сучасністю». Щорічно до загальної назви читань додавалася актуальна проблематика, що стояла на порядку денному освітньої науки і практики.

Треті Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський і сучасність» проводилися на Черкащині (1996) на базі Уманського педагогічного університету імені Павла Тичини. Розпочалося засідання з відкриття при навчальному закладі Кімнати-музею В. Сухомлинського, створеного за ініціативи педагогічного колективу на чолі з ректором університету, доктором педагогічних наук, професором В. Кузем, послідовником і прихильником творчості В. Сухомлинського. У музеї відтворено віхи життя педагога та шляхи поширення його ідей в Україні і за кордоном [10, с. 2].

Починаючи з Четвертих читань, що проходили в 1997 р. у Вінницькому педагогічному університеті, запроваджено секційні засідання педагогічних читань. У неформальному спілкуванні обговорювалися нагальні проблеми та висловлювалися цікаві думки щодо вдосконалення навчально-виховного процесу та впровадження творчої спадщини Сухомлинського в освітню практику в сучасній школі.

Знаковим для українських освітян став 1998 рік – 80-річчя від дня народження Василя Сухомлинського. Кабінетом Міністрів України було прийнято постанову, якою 1998 рік проголошувався Роком української педагогіки, що спонукало до проведення низки заходів із розкриття й популяризації

педагогічних ідей видатних педагогів та впровадження їх в освітню практику. Саме в цьому році разом із педагогічними читаннями проведено і міжнародну науково-практичну конференцію, що були присвячені творчості В. Сухомлинського і відбулися в Києві, Кіровограді (нині – Кропивницький) та Павлиші – у школі, де працював педагог. Тематика I Міжнародних та V Всеукраїнських педагогічних читань «Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох» надзвичайно влучно відобразила потребу в змінах у сфері освіти на початку нового тисячоліття. Отже, важливо було обмінятися думками, міркуваннями з актуальних проблем сучасного виховання та навчання, проаналізувати різні погляди та розглянути подальші шляхи розвитку освіти, науки і практики в контексті світової педагогіки.

Так, на трансформації освіти загалом та важливості реформування змісту шкільної освіти у світлі педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського наголошують у своїх статтях академіки НАПН України О.В. Сухомлинська [16, с. 12] та О.Я. Савченко [13, с. 6]. Зокрема, вони зазначають, що основою в навчанні й вихованні мають бути утвердження й розвиток головних цінностей особистості – дитини як індивіда та педагога як наставника, вчителя, друга. Першочерговим завданням є гуманізація змісту освіти задля культурного й духовного розвитку учнів та формування в них гуманістичного мислення. Саме такі зміни уможливають підвищення рівня пізнання дитиною навколишнього середовища, інших людей та розуміння своєї ролі в загальносуспільному розвитку. Л.С. Гаркуша у своїх матеріалах також наголошує на нагальній потребі гуманізації шкільної освіти, проте зауважує, що українські науковці й педагоги звертаються переважно до зарубіжного досвіду, хоча основні складники такого навчально-виховного процесу (співробітництво, ціннісно-емоційна спрямованість педагогічного процесу, увага до особистості тощо) застосовував у своїй педагогічній діяльності Василь Сухомлинський та педагогічний колектив Павлиської школи. Окрім того, виховання й навчання здійснювалися душою і серцем, на природі, у процесі спостереження за природними явищами та тваринним світом [5, с. 33]. Наскрізною ниткою всіх матеріалів педагогічних читань є стверджувальна думка про те, що впровадження в освітню практику ідей В. Сухомлинського та його морально-етичних творів сприятиме вихованню свідомого громадянина, формуванню в нього почуття власної гідності, самосвідомості, свободи тощо [7, с. 113]. Прикметно, що автори доповідей відзначали думку Сухомлинського про надзвичайну роль учителя, зокрема і в організації позакласної роботи, бо майстерність педагога формується в спільній роботі з дітьми, що спонукає до нової розумової і творчої діяльності як учня, так і наставника.

Відомо, що педагогічний досвід В. Сухомлинського був предметом досліджень зарубіжних науковців й освітян. Міжнародна науково-практична конференція давала можливість продемонструвати напрацювання світової педагогічної думки на батьківщині видатного вчителя. Так, цікавою і корисною стала стаття китайських дослідників Бі Шуджі, Тан Чіці, Ван Ігао «Теорія В.О. Сухомлинського про всебічний розвиток особистості школярів». На їхню думку, основними складниками всебічного розвитку є моральне й розумове виховання, що відповідає потребам епохи та розвиває творчість школярів, фізичне й естетичне, система оригінального трудового й шкільного виховання (підґрунтям якого є сімейне виховання), вчитель як скульптор, що виховує нове покоління [4, с. 77–79].

В ювілейних педагогічних читаннях і міжнародній науково-практичній конференції, присвяченій 80-річчю від дня народження В. Сухомлинського, взяли участь Христос Франгос, голова Міжнародного товариства послідовників Василя Сухомлинського, професор (м. Салоніки, Греція), Сяо Су, професор НДІ міжнародної і порівняльної педагогіки при Пекінському університеті (Китай), Еріка Гартман (Німеччина), Маріан Библюк (Польща) та багато інших зарубіжних освітян. У своєму виступі Х. Франгос наголосив на геніальності українського педагога, який так уміло поєднував теорію і практику у своїй діяльності. Він зазначив, що особисто для себе відкрив, що, за Сухомлинським, «учитель – це провідник дітей у житті. Не можна сказати, он та вершина, йдіть до неї <...> Ні, тільки разом із дітьми» [11, с. 3]. На засіданні він розповів про власний досвід, зокрема про створену ним «модель дитячого царства, оту школу» (у нього це був дитячий садок) радості, про яку писав український педагог. Тут все було для дітей, заради них і тільки разом із ними. Також він висловив своє захоплення казками педагога, в яких поєднувалися розум і серце, мудрість і творчість. І наостанок зазначив, що українці мають пишатися тим, що мають Сухомлинського [11, с. 3].

Китайська дослідниця спадщини Сухомлинського Сяо Су, яка неодноразово відвідувала Україну, зазначала, що у них в Китаї для 80% освітян ім'я українського педагога було відоме і шановане, активно видавалися і перевидавалися його твори (понад тридцять книжок на той час). Вона наголошувала, що творчість Сухомлинського є надзвичайно актуальною і захоплюючою, а педагогічні ідеї активно втілюються в практичну діяльність освітніх закладів. Сяо Су здійснювала переклади праць педагога і привезла на конференцію як подарунок останні видані до ювілею книжки «Трилогія про виховання людини» (до якої ввійшли «Серце віддаю дітям», «Народження громадянина», «Листи до сина») та «Оповідання про гідність справжньої людини» («Хрестоматія з етики»).

Завершила свій виступ запрошенням українських науковців, освітян на міжнародну конференцію, яка мала відбутися в Китаї за участі вчених Японії, Америки, Південної Кореї [11, с. 3].

Матеріали V Всеукраїнських педагогічних читань уперше містять доповіді з актуальних проблем професійної (професійно-технічної) освіти у світлі педагогічних ідей В. Сухомлинського. Порушувалися питання впровадження творчої спадщини педагога в практику роботи викладача профтехучилища (формування творчої особистості учня, трудове виховання, виховання духовності, долучення до надбань народної педагогіки, розвиток професійної майстерності, особливості методів розумового виховання на уроках спеціальних дисциплін тощо). Особливо висвітлювалася практика роботи бібліотеки та музею зазначених закладів, зокрема в реалізації ідей В. Сухомлинського для підвищення культури особистості, сприяння духовному розвитку, популяризації читання як засобу самовдосконалення та здатності постійного поповнення знань і навичок. Крізь призму роботи бібліотеки розкрито таку надзвичайно актуальну проблему кінця 90-х років, як мовна освіта і національна культура, коли виникла потреба у вивченні української мови, яка раніше була менш вживаною та затребуваною. Окрім освітнього процесу, саме бібліотеки в закладах освіти ставали творчими осередками для набуття вмінь у сприйнятті першоджерел, зокрема шляхом читання, популяризації народної спадщини, формування любові до української мови, книги та бібліотеки [12, с. 345–348].

Вартий уваги й підрозділ, присвячений поглядам В. Сухомлинського на підготовку майбутнього педагога та проблему управління школою й удосконалення їх у практику. Загалом, матеріали педагогічних читань містять статті щодо формування наукового світогляду студентів, ролі природи у формуванні естетичної культури майбутніх вчителів, поєднання ідей і технологій В. Сухомлинського з вузівськими програмами і підручниками, підготовки вчителя початкових класів до розвивального трудового навчання молодших школярів, значення особистості педагога у становленні взаємин між вихованцями в колективі. Важливо, що актуальними залишаються визначені вченим основні принципи управління школою: наукові засади, компетентність, демократичність, педагогічна культура [9, с. 315]. Окрім того, в педагогічному колективі важливе значення має приділятися сприйняттю колегами і керівником творчих ініціатив із метою якісного забезпечення учнів загальноосвітніми знаннями, адже саме учитель творить особистість, людину, майбутнього фахівця і свідомого громадянина.

Конференція проходила з 29 вересня по 1 жовтня 1998 р.: розпочалася в Києві, проходила в Кіровограді, а завершилася на Кіровоградщині

в Павлиші. Учасники заходу мали можливість відвідати школу, яку понад 20 років очолював В.О. Сухомлинський і де впроваджував свої новаторські педагогічні ідеї.

Висновки. Міжнародні та Всеукраїнські педагогічні читання «Василь Сухомлинський і сучасність» із першого року проведення стали всесвітньо відомими науково-практичними студіями. Участь у них зарубіжних науковців, освітян засвідчує їх значущість та затребуваність, що розширює науково-дослідницький простір, у тому числі й у контексті міжнародного виміру. Актуальність щорічної тематики визначалась потребами реформування вітчизняної системи освіти.

Педагогічна спадщина українського вченого є універсальною, а отже, перманентно надає їй подальших перспектив дослідження. Творчий доробок В.О. Сухомлинського й нині залишається об'єктом досліджень та активно впроваджується в освітній процес. У доробку педагога науковці, освітяни намагаються знайти розв'язання нагальних питань провадження сучасного освітнього процесу, зокрема підходів і методик навчання й виховання. Продовження комплексного аналізу тематики та матеріалів педагогічних читань стане предметом подальших наукових розвідок із метою цілісного всебічного висвітлення освітньо-виховної проблематики сучасності в контексті творчості В. Сухомлинського.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Арцішевський Р. Слово до читачів. *Матеріали Перших Всеукраїнських педагогічних читань*; Акад. пед. наук України. Київ; Луцьк, 1994. Вип. 1. С. 3.
2. Березівська Л.Д. Внесок О.Я. Савченко в розвиток історико-педагогічної науки України. *Науковий простір академіка Олександрі Савченко*; НАПН України, Ін-т педагогіки НАПН України, ДНПБ України ім. В.О. Сухомлинського. Київ, 2012. С. 253–257.
3. Бі Шу-джи, Ван І-гао. Педагогіка гуманізму В.О. Сухомлинського – усаджування і розвиток педагогіки А.С. Макаренка. *Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог–гуманіст*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю від дня народж. видат. укр. педагога. Київ, 1993. С. 25–28.
4. Бі Шуджі, Тан Чіці, Ван Ігао. Теорія В.О. Сухомлинського про всебічний розвиток особистості школярів. *Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань. Київ–Кіровоград, 1999. С. 77–79.
5. Гаркуша Л.С. Освітня реформа та В.О. Сухомлинський. *Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань. Київ–Кіровоград, 1999. С. 33–34.
6. Гартман Е. Культура почуттів у концепції В. Сухомлинського. *Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог–гуманіст*: матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч.

75-річчю від дня народж. видатн. укр. педагога. Київ, 1993. С. 36–39.

7. Дехтяренко І. Використання педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського у виховній роботі школи. *Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань. Київ–Кіровоград, 1999. С. 111–113.

8. Іфферт В. Гуманізм індивіда у спадщині В. Сухомлинського. Сухомлинський як провісник педагогіки людяності. *Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст* : матеріали міжнар. наук.–практ. конф., присвяч. 75-річчю від дня народж. видат. укр. педагога. Київ, 1993. С. 14–17.

9. Крецул Л.І. Наукові засади, компетентність, демократичність, педагогічна культура – основні принципи управління школою. *Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань. Київ–Кіровоград, 1999. С. 315–317.

10. Кузь В.Г. В.О. Сухомлинський про формування особистості вчителя. *Василь Сухомлинський і сучасність* : матеріали Третіх Всеукр. пед. читань ; Акад. пед. наук України ; упоряд. М.Я. Антоненць. Київ, Черкаси, Умань, 1996. Вип. 3. Ч. 1. С. 8–13.

11. Момот Л.З журбою радість обнялася: Кіровоградщина і весь науковий світ відзначили 80-річчя від дня народження Василя Олександровича Сухомлинського. *Кіровоградська правда*. 1998. 6 жовт. С. 3.

12. Педагогіка Василя Сухомлинського і актуальні проблеми професійно-технічної освіти. *Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань. Київ – Кіровоград, 1999. С. 345–378.

13. Савченко О. Реформування змісту шкільної освіти в контексті педагогічної спадщини В.О. Сухомлинського *Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань. Київ–Кіровоград, 1999. С. 6–11.

14. Савченко О.Я. Товариство послідовників ідей Василя Сухомлинського. *Початкова шк.* 1998. № 9. С. 1–4.

15. Сухомлинська О. Ідея свободи у вихованні в європейській педагогіці й спадщині В.О. Сухомлинського. *Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю від дня народж. видат. укр. педагога. Київ, 1993. С. 54–57.

16. Сухомлинська О.В. Трансформація освіти в Україні та педагогічний доробок В.О. Сухомлинського *Педагогіка Василя Сухомлинського на зламі епох* : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції та 5-их Всеукраїнських педагогічних читань. Київ–Кіровоград, 1999. С. 12–17.

17. Франгос Х. Від Сократа до Сухомлинського. *Європейська педагогіка і Василь Сухомлинський як сучасний педагог-гуманіст* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 75-річчю від дня народж. видат. укр. педагога. Київ, 1993. С. 9–13.